

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De Europese idealen: wervend project of dode letter?

Binnen zes decennia is er binnen de Europese Unie veel meer bereikt dan de grondleggers van het Europese gedachtegoed voor mogelijk hadden gehouden. Ook toont het Rijnlandse sociaaleconomische model meer dan ooit zijn kracht. De Europese Unie zal haar externe dimensie moeten versterken en zich niet al te halsstarrig moeten opstellen in landen met een slecht mensenrechtenrapport.

.....
door Yves Leterme
.....

Minister van Buitenlandse Zaken van België.

DE EU: EEN 'WORK IN PROGRESS'

In de jaren vijftig van de vorige eeuw ontstond het samenwerkingsverband van zes landen waaruit de huidige Europese Unie van 27 lidstaten is voortgekomen. Bijna zestig jaar later is de Europese Unie uitgegroeid tot een globale speler die een voorbeeld van integratie is geworden voor andere regio's. We hebben in deze zes decennia doelstellingen bereikt waarvan de grondleggers van het Europese gedachtegoed enkel konden dromen: een duurzame vrede op het Europese continent, een douane-unie die het vrij verkeer van goederen tussen de lidstaten garandeert, de Schengenzone die tot de afschaffing van de grenscontroles heeft geleid, een Europese munt waarzonder we nog zwaarder getroffen zouden worden door de huidige economische en financiële crisis, en een actief Europees buitenlands en defensiebeleid dat Europa een krachtige stem geeft in de wereld.

Deze evolutie in Europa vond plaats tegen de achtergrond van een snel veranderende wereld: tientallen koloniën verkregen hun onafhankelijkheid, terwijl andere staten uiteenvielen, de Koude Oorlog en het IJzeren Gordijn ontstonden en verdwenen weer, de ontwikkelingen inzake inter-

nationale handel, mobiliteit en de technologische mogelijkheden zorgden voor een nooit geziene globalisering.

We hebben dus met de EU een lange weg afgelegd in deze gewijzigde mondiale context. Dit betekent echter niet dat we nu zelfgenoegzaam mogen terugkijken en voortaan op onze lauweren kunnen rusten. Als het lange wordingsproces van de Europese Unie en recent nog het Verdrag van Lissabon iets aantoon, dan is het wel dat Europa een ‘work in progress’ is. Maar of en hoe dit werk voortgezet moet worden, wie de leiding op zich mag nemen van deze constructiewerken en wat het resultaat ervan moet zijn, daar bestaat veel minder duidelijkheid over. Er wordt wel eens gezegd dat Europa geen idealen meer heeft. Deze uitspraak dient genuanceerd te

*Ons Rijnlandmodel is
superieur aan het neoliberalerale,
Angelsaksische model*

worden. Het is wel waar dat de grote stappen in de ontwikkeling van de Europese Unie telkens gebeurden met een belangrijk gemeenschappelijk doel voor ogen waarnaar we samen toe konden werken. En vaak zorgde een belangrijke Europese

Raad voor een katalysatoreffect bij het tot stand komen van dat soort projecten. Zo’n dynamiek ontbrak de afgelopen jaren soms, maar anderzijds worden nog steeds talrijke initiatieven ontwikkeld die cruciaal zijn voor het verdere Europese integratieproces. We kunnen hierbij bijvoorbeeld denken aan het Stockholm Programma in het domein van justitie en binnenlandse zaken en natuurlijk de innovatieve institutionele wijzigingen in het Verdrag van Lissabon.

UITDRAGEN WAT ONS BINDT

Het feit dat de Europese idealen tegenwoordig minder op de voorgrond lijken te komen, toeschrijven aan welbepaalde Europese landen of leiders zou fout zijn. Zelfs België en Nederland, twee pioniers van de Europese integratie, hebben vandaag in meerdere domeinen een verschillende kijk op Europa en de wereld. Daarbij gaat het ook, maar niet uitsluitend, om fundamentele kwesties als de oorlog in Irak of de verdere integratie en verdieping van de Europese Unie. Wat de Europese dimensie betreft, wil ik graag aan de hand van een paar voorbeelden aantonen dat we er goed zouden aan doen om de vele gemeenschappelijke basiselementen die onze beide landen binden, meer te appreciëren en in Europees en internationaal verband beter in de verf te zetten.

Begin dit jaar schreef ik een boek over het Rijnlandmodel, het sociaal-economische model dat in de meeste West-Europese landen wordt toege-

past.¹ Daarin toon ik aan dat ons model superieur is aan het neoliberale, Angelsaksische model. Het Rijnlandmodel levert de beste economische, sociale en ecologische prestaties en biedt de beste waarborgen om welvaart te creëren en rechtvaardig te spreiden. Ons model hecht veel belang aan het overleg tussen overheid, vakverenigingen en werkgeversorganisaties. Het ziet de vrijemarkteconomie als motor voor welvaartscreatie maar laat de overheid toe om via sociale correcties iedereen zo veel mogelijk gelijke kansen te geven en extra zorg te besteden aan hulpbehoevenden. In dit sociaaleconomische model gaat maximale vrijheid van het privé-initiatief gepaard met persoonlijke verantwoordelijkheid. Het staat in contrast met het Angelsaksische model, dat de afgelopen 25-30 jaar het economische denken, leren en doen al te zeer beheerste. In dat model is het individueel belang de maat der dingen, de optelsom van de individuele belangen het algemeen belang. Daarom werd overregulering deregulering (terecht) en zelfregulering die oversloeg naar non-regulering met alle kwalijke gevolgen van dien.

Ons overlegmodel, de gedeelde verantwoordelijkheden tussen overheid, groeperingen en individuen, heeft niet alleen verdiensten op economisch vlak. Het is ook een stevige basis om een Europese samenleving op te bouwen. De problemen waarmee de Europese Unie te maken krijgt, vormen immers te grote uitdagingen voor elke lidstaat afzonderlijk. Samen kunnen België en Nederland symbool staan voor het succes van dit Rijnlandmodel en bepaalde aspecten ervan ook uitdragen als een voorbeeld voor de rest van Europa en de wereld.

Een tweede voorbeeld is de Benelux. De Benelux speelde decennialang een voortrekkersrol in de EU, eerst als douane-unie, nadien als een economische unie. De Benelux was hét voorbeeld van de Europese integratie. Wanneer de grote Europese landen het onder elkaar niet eens raakten, keken ze naar de Benelux omdat haar positie vaak het resultaat was van een compromis tussen de verschillende standpunten.

De afgelopen jaren waren de verwezenlijkingen van de Benelux door de opeenvolgende stappen in het Europese integratieproces echter overschaduwed. Daarom is de ondertekening van het nieuwe Beneluxverdrag in juni van dit jaar zo belangrijk. Dit verdrag, dat een nieuwe dynamiek aan de Belgisch-Nederlands-Luxemburgse samenwerking geeft, moet de Benelux in staat stellen om opnieuw een drijvende kracht te worden in de Europese besluitvorming. Om dit doel te bereiken zouden we bijvoorbeeld kunnen werken aan de versterking van de bestaande Beneluxconcertatie, voorafgaand aan belangrijke Europese bijeenkomsten en de verdere uitbreiding van de dialoog met andere Europese landengroepen (zoals de Baltische staten en de Visegradlanden), om tijdig de positie van de Benelux uiteen te zetten.

TEKORTKOMINGEN IN DE EUROPESE EXTERNE DIMENSIE

Niet enkel België en Nederland hebben veel gemeen. Door de uitbreidingsgolf van de afgelopen jaren en de problemen die deze evolutie met zich meebracht, vergeten we wel eens dat er veel meer is dat de oude en nieuwe Europese lidstaten bindt dan ze zelf beseffen of willen toegeven. Wij hantieren hetzelfde maatschappelijk waardepatroon, zijn verenigd in ons respect voor democratische principes, kunnen terugvallen op een (weliswaar niet identiek) systeem van sociale zekerheid, streven naar duurzame ontwikkeling en werken in een sociaal-gecorrigeerde markteconomie. De EU mag daarom niet herleid worden tot structuren, instellingen en regelgeving. Ze is veel meer.

De som van deze en andere aspecten maakt de EU tot een uniek gegeven in de wereld. Andere westerse landen, waaronder de Verenigde Staten, delen natuurlijk met ons bepaalde van de zojuiste vermelde elementen, maar verschillen tegelijk in enkele andere belangrijke facetten. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan het Europese socialezekerheids- en gezondheidssysteem, waar vele Amerikanen ons om benijden en waarnaar president Obama nu met veel moeite het Amerikaanse model probeert te spiegelen. Een ander voorbeeld is het Europese klimaat- en energiepakket van 2007, waarmee een cruciale stap gezet werd in de strijd tegen de opwarming van onze aarde en de lat veel hoger gelegd werd voor toekomstige inspanningen van onze niet-Europese partners.

Het Europese succesverhaal blijft echter niet beperkt tot vooruitstrevende concepten of ideeën. Ook de harde cijfers bewijzen dat de EU een succesverhaal is. Als grootste economisch handelsblok dwingen we respect af bij andere economische grootmachten. Onze verregaande economische en monetaire integratie inspireert overigens ook andere regio's. ASEAN, de associatie van 10 Zuidoost-Aziatische landen, wil naar het voorbeeld van de EU tegen 2020 een eengemaakte markt tot stand brengen.

Waarom zijn we dan ondanks deze vele sterke punten en troeven vaak niet in staat om ons economisch gewicht en internationaal aanzien beter in ons voordeel te benutten? Daarvoor kunnen verscheidene redenen aangehaald worden. Eerst en vooral is er onze interne verdeeldheid, die ons vaak parten speelt. Dit merken we goed in onze relaties met China. Peking is bijzonder goed in het inspelen op interne meningsverschillen in de EU. Maar wanneer dezelfde EU in de Wereldhandelsorganisatie (wto) dan bij monde van de Commissie eensgezind optreedt, toont China plotseling veel meer respect voor onze positie.

Om de tweede reden te illustreren, kan er ook verwezen worden naar de Europese vertegenwoordiging in de wto: het probleem van de repre-

sentativiteit van de EU in internationale multilaterale instellingen. De EU wordt in de Verenigde Naties vaak wel aanzien als een ‘honest broker’, maar we slagen er maar niet in om de Europese stem binnen de VN te versterken. Eén Europese zetel in de VN-Veilighedsraad blijft natuurlijk voorlopig een utopie, maar intussen kunnen we zeker meer bereiken door bijvoorbeeld een nauwer overleg te organiseren tussen permanente en niet-permanente leden van de VN-Veilighedsraad enerzijds en de andere EU-landen anderzijds.

Als de EU een volwaardige en geloofwaardige internationale speler wil zijn, is ook een daadkrachtiger en efficiënter optreden in het buitenland noodzakelijk, en dit zowel op politiek als op militair vlak. Dat de EU in staat is om deze politieke rol op zich te nemen, bleek bijvoorbeeld nog onder het Franse voorzitterschap in de kwestie-Georgië. De vraag is of dit ook mogelijk geweest zou zijn indien een kleiner Europees land op dat moment het voorzitterschap zou uitgeoefend hebben. Ook op militair vlak heeft de EU de voorbije jaren al veel inspanningen geleverd. In het kader van het Europese Defensie en Veiligheidsbeleid (EVDB) hebben de lidstaten gezamenlijk al meer dan 20 civiele en militaire missies op verschillende continenten opgezet: van de Balkan tot Congo, Georgië en Afghanistan. Dit aantal zal in de komende jaren enkel nog toenemen. Toch blijft ook hier een aantal pijnpunten, onder meer wat de inzetbaarheid en uitrusting van de strijdmachten van de Europese lidstaten betreft.

De vierde en laatste reden is van institutionele aard, maar kan in zekere mate een antwoord bieden op de drie eerder vermelde tekortkomingen van de EU: de noodzakelijke institutionele verdieping van de Europese Unie door middel van het Verdrag van Lissabon. Door de introductie van een stabiele voorzitter van de Europese Raad, de creatie van de gemeenschappelijke functie Hoge Vertegenwoordiger/Vicecommissaris en de oprichting van een Europese diplomatieke dienst moet het Europese buitenlands beleid een duidelijker gezicht en een consistentere invulling krijgen. Deze elementen zijn een absolute must als de EU in de multipolaire wereld van morgen een geloofwaardige speler wil zijn.

EUROPESE IDEALEN VERSUS *Realpolitik*

Als we het over Europese idealen hebben, hoeft het niet enkel om historische verdragen of grote mijlpalen te gaan. De realiteit van elke dag toont ons immers dat het integratieproces ook vooruitkomt door bescheidenere stappen, die minder vaak de geschiedenisboeken halen. Het langzame proces van toenadering in de justitiële wetgeving of het asiel- en migratiebeleid van de EU-lidstaten is bijvoorbeeld geen kwestie van grote Europese

bijeenkomsten, maar van talloze kaderbesluiten en urenlange besprekingen in diverse comités en werkgroepen.

Bij het nastreven van de Europese idealen mag ook de realiteit niet uit het oog verloren worden. De Amerikaanse schrijver en filosoof Henry David Thoreau zei hierover: 'If you have built castles in the air your work need not be lost; that is where they should be. Now put foundations under them.' Een goed voorbeeld hiervan is de mensenrechtenproblematiek. Europa mag vanzelfsprekend geen compromissen sluiten op het vlak van mensenrechten. Respect voor de mensenrechten en democratische en rechtsstatelijke principes is een fundamenteel onderdeel van de Kopenhagen-criteria en van het Europese externe beleid. Maar moeten we hierbij ook niet enkele nuances aanbrengen? Wanneer we ons te halsstarrig opstellen in onze relaties met landen met een slecht mensenrechtenrapport, lopen we dan niet het risico dat de dialoog afgebroken wordt en dat eventuele positieve ontwikkelingen hierdoor geblokkeerd worden? Men kan zich afvragen of we er niet goed aan doen om steeds een pragmatische houding te blijven aannemen en de dialoog met dergelijke landen in stand te houden.

Pragmatisme mag echter niet leiden tot een beleid waarin enkel belangen en macht centraal staan. Dat er binnen een Europese Unie van 27 lidstaten gelukkig nog ruimte is voor principes en idealen, blijkt uit de Nederlandse houding, gesteund door België, inzake het Europese Stabilisatie- en Associatieakkoord met Servië. Deze kwestie toont aan dat individuele landen nog steeds het verschil kunnen maken zonder hun idealen en principes te verloochenen.

EUROPA EN DE BURGER

Of het nu om grote idealen en projecten gaat, of over het dagelijkse overleg tussen lidstaten, instellingen en belangengroepen: de EU moet opnieuw meer toenadering zoeken tot haar burgers. De problemen omtrent de goedkeuring van het Verdrag van Lissabon moeten ons doen beseffen dat de EU door haar complex en vaak weinig transparant besluitvormingsproces vaak niet meer aanslaat bij de bevolkingen. Vele Europeanen voelen zich vandaag de dag niet meer met Europa verbonden. Ze zijn in hun denken geen 'Europeanen' geworden. We besteden middelen en geld om het Europese gedachtegoed uit te dragen naar derde landen, maar de europeanisering van de Europeanen zelf staat nog in haar kinderschoenen. De allereerste zorg voor elk politiek project is dat het aanslaat bij de bevolking. Een Europees integratieproces zonder breed geschraagde steun onder de Europese volkeren is gedoemd te mislukken. Hoe moeten we dit doel bereiken? Antwoorden op deze vraag is niet eenvoudig, maar laat me alvast enkele suggesties aanreiken.

Europa heeft opnieuw nood aan wervende projecten waarachter niet enkel de politici maar ook de burgers zich kunnen scharen omdat ze er de concrete voordelen van zien. De euro en de creatie van de Schengenruimte waren voorbeelden van dergelijke projecten. De Europese Grondwet had ook een belangrijke symbolische waarde kunnen hebben, maar heeft net daarom helaas niet de kansen gekregen die hij verdiende. Achter de stappen die we zetten als antwoord op de uitdagingen, moet een project steken, een visie op de samenleving en op de plaats van Europa in de wereld.

Het feit dat eerst de Grondwet en nadien het Verdrag van Lissabon in verscheidene lidstaten negatief onthaald werden, heeft ongetwijfeld ook te maken met de onbekendheid, het ver-van-mijn-bedkarakter van het Europese besluitvormingsproces. We moeten daarom meer inspanningen doen om de bevolking, jong en oud, bewust te maken van de politieke processen én van de grote uitdagingen die met de Europese eenmaking gepaard gaan. Een dergelijk bewustwordingsproces bij brede bevolkingsgroepen genereren, is geen eenvoudige zaak. In dit verband is een belangrijke rol voor het onderwijs weggelegd. Ook in de media blijft Europa te veel een ‘specialisme’, voer voor een aantal geïnteresseerden, maar ver weg van de *mainstream*-berichtgeving — tenzij er spectaculaire mislukkingen te rapporteren vallen.

Ook moeten we nadenken over de rol van de civiele maatschappij. Er was een periode waarin Europa jongeren en volwassenen aansprak, en die tal van Europese verenigingen voortgebracht heeft waarin het debat over de Europese integratie levendig werd gevoerd. Dat ziet men thans te weinig. De oprichting van dergelijke verenigingen zou meer moeten worden gestimuleerd op alle niveaus van de samenleving, want slechts in verbondenheid kan de mens zijn talenten ontwikkelen, ook zijn talent om Europeaan te zijn.

Ten slotte moet de EU, maar hetzelfde geldt natuurlijk voor het nationale niveau, zich meer concentreren op de problemen die de mensen van vandaag, de Europeanen van vandaag, terecht bezighouden. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om uitdagingen van de globalisering, zoals economische groei en tewerkstelling, en de klimaatproblematiek. De huidige financiële en economische crisis is in dit verband een goede testcase. We hebben kunnen vaststellen dat we zonder Europa en de euro de financiële crisis niet konden beheersen of beheren zoals we dat tot nu toe gedaan hebben. Via een vergadering van de eurogroep op het niveau van staats- en regeringsleiders en nadien van de Europese Raad, slaagden wij erin om op Europees niveau meer coherentie en coördinatie te brengen in de maatregelen die op nationaal vlak werden genomen. Maar tegelijk moeten we nuchter blijven: Europa heeft eigenlijk niet meer gedaan dan nationale maatregelen gecoördineerd en zodoende een opbodsituatie vermeden. De EU had wellicht

dus nog meer kunnen doen, en een nauwere samenwerking op economisch en financieel vlak is zeker aan de orde.

SAMEN SCHRIJVEN AAN HET EUROPESE VERHAAL

Europa opnieuw dichter bij de burger brengen zal ongetwijfeld een werk van lange adem zijn. Maar is de hele Europese constructie ook niet een werk van lange adem? De afgelopen zes decennia heeft het Europese integratieproces heel wat obstakels en tegenslagen gekend, maar laat ons niet vergeten wat we al bereikt hebben: dankzij Europa kennen wij op het continent nu al zestig jaar vrede en is er een houding gegroeid van samenwerking, ter verbetering van de welvaart van de Europeanen, eerder dan van concurrentie en overvleugeling. Dankzij Europa hebben wij een economische integratie tot stand gebracht die historisch haar gelijke niet kent. Onze studenten kunnen overal in Europa gaan studeren – zonder enig probleem. En als zij afgestudeerd zijn, kunnen zij overal gaan werken. Dankzij het gemeenschappelijke landbouwbeleid hebben wij nog een landbouwsector die competitief is, het veiligste voedsel ter wereld voortbrengt en veel werkgelegenheid creëert. Het mededingingsbeleid waakt met succes over de concurrentie op onze gemeenschappelijke markt. Het regionale beleid liet toe om regio's met ontwikkelingsachterstand versneld op niveau te brengen en ongelijkheden weg te werken.

Natuurlijk is alles nog niet perfect. De EU kan en moet intern nog beter functioneren, moet naar buiten toe eensgezinder optreden. Ze dient haar boodschap duidelijker uit te dragen naar de burger. Maar verder bouwen aan deze Europese constructie is een taak voor ons allemaal: voor politici, ambtenaren en experts, maar ook voor de burgers, wij allemaal, door een actieve interesse voor het Europese verhaal. Europa moet blijven nadenken over zichzelf. Wat wil de Europese Unie betekenen in de wereld en voor de bijna 500 miljoen Europese burgers? Welk Europa willen we? Deze reflectie is in ieders belang. We moeten ze dus zelf uitdragen, ook en vooral in landen waar de burgers zich kritischer opstellen ten aanzien van de EU. Slechts op die manier kan de EU een wervend project blijven dat burgers van de 27 lidstaten bindt, inspireert en engageert.

Noten

- 1 Yves Leterme, *Het Rijnlandmodel. Voor een duurzame en sociale welvaart*. Leuven: Van Halewyck, 2009.